

Leka för livet

FATABUREN 1992

Leka för livet

NORDISKA
MUSEET

Leka för livet

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK

FATABUREN 1992

FATABUREN 1992

ISBN 91 7108 316 2

ISSN 0348 971 X

© Nordiska museet och respektive författare.

Redaktör Hans Medelius.

Bildredaktör Agneta Johansson.

Teknisk redaktör Berit Nordin.

Bildmaterialet tillhör Nordiska museet om inte annat anges. I de fall fotografens namn inte uppges är denne okänd.

Summaries translated into English by Skans Victoria Airey.

Omslag: Drottning Blanka av Namur. Målning av Albert Edelfelt 1877. Foto Hannu Aaltonen. Ateneum, Helsingfors.

Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1991

VÅRT ÄLDSTA PUSSEL?

Hans Medelius

Hans Medelius, intendent, Nordiska museet.

Pussel med olika motiv och av olika storlek är idag populära tidsfördriv i alla åldrar.

De första pusslen tillverkades i London, där John Spilsbury, gravör och karttillverkare var verksam. 1763 öppnade han en egen rörelse i närheten av Covent Garden. Några år tidigare hade han kommit på idén att montera kartor på mahognyskivor, skära ut dem längs landsgränserna och sälja dem i askar, som samtidigt kunde vara underlag när man lade pusslet.

Avsikten var pedagogisk. Pusslen skulle vara något som barn kunde samlas omkring och ha som tidsfördriv, samtidigt som de lärde sig länders läge och kartbilder. I en adressförteckning från 1763 anger Spilsbury att avsikten var "to facilitate the Teaching of Geography". I början av 1760-talet saluförde han ett 30-tal olika kartpussel, bl.a. ett över Sverige och Norge.

I Nordiska museets samlingar finns ett kartpussel med Fredrik Akrels karta över Stockholm från 1795 som motiv. Akrel var en känd kopparstickare och gravör, som bl.a. förestod Anders Åkermans globverkstad efter dennes död. Pusslet, ca 22 × 20 centimeter, är limmat på furu och utsågat i ett ganska intrikat mönster. Ett tiotal bitar saknas. Även den tillhörande asken är i furu. Kartan, "Plan af Stockholm med dess Malmar 1795 af Fred. Akrel" har också en numrerad förteckning över viktigare byggnader och platser i Stockholm, i "Staden", på "Norrmalm" och "Södermalm". Den engelska forskaren Linda Hannas har betecknat detta pussel som det äldsta kända utanför England.

Men pussel såldes ännu tidigare i Sverige. I Dagligt Allehanda 1793 annonserar bokbindaren Samuel Martin att han sålde "de nu brukelige sönderskurne kopparstick i sina lådor, eller Pussel-spel af åtskillig storlek". Martin bodde på Regeringsgatan 74,

Pussel, "Plan af Stockholm med dess Malmar 1795 af Fred. Akrel". De äldsta pusslen, från 1760-talets England, var kartbilder tillverkade för att lära och roa. Tillhör Nordiska museet. Foto Sören Hallgren.

intill sina båda mera kända bröder Elias och Johan Fredrik Martin. Dessa fick också släppa till egna gravyrer som bilder på Samuels pussel. På Näs i Uppland finns ett pussel med motivet "Lots döttrar bringande vin till sin fader", av Elias Martin. I Nordiska museets samlingar finns också ett pussel, en herdeidyll av franskt ursprung, i ask klädd med olika sorters eleganta papper med påklistrad etikett med tryckt text "Samuel Martin, Bokbindare" samt tillskrivet med bläck "Bor på Borgerskapets Gubhus". Martin sade upp sitt burskap 1811 och köpte in sig på gubbbuset, då beläget i malmgården Kristinehov vid Lundagatan på Söder.

Från 1800-talets första årtionden blir pussel allt vanligare i Sverige. Motiven är ofta pedagogiska eller med romantiserande landskap eller figurscener av olika slag.

"Engelska mannekänger" kallades populärt de tryckta och handkolorerade pappersdockor, som producerades i England vid 1700-talets slut. Nordiska museet. Foto Sören Hallgren. →